

Лазарєв В.О.,

директор Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ПОТЕРПІЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для побудови дієвої криміналістичної характеристики повинні виокремлюватись елементи, які мають чітку розшукову спрямованість та можуть сприяти визначенню подальших напрямків розслідування. Тому беззаперечним є виокремлення в структурі криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства такої складової як особа злочинця. Завдяки визначенню її характерних ознак стає можливим побудова версій на початковому етапі розслідування, використання певних тактичних прийомів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо.

Загалом, криміналістичне вивчення особистості складається зі встановлення криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину, про обвинуваченого, про потерпілого та інших учасників процесу розслідування. Ми підтримуємо позицію науковців, які серед подібної інформації визначають такі обов'язкові складові як притаманні їм анатомічні, біологічні, психологічні та соціальні якості, які необхідні для ідентифікації особистості, вирішення тактичних задач та з'ясування фактичних обставин картини злочину у процесі його розкриття та розслідування, а також для використання отриманої інформації у криміналістичній профілактиці.

Стосовно визначення поняття особи злочинця, то, наприклад, деякі автори визначають її як сукупність соціальних властивостей, ознак, зв'язків і відносин, що характеризують особу, яка порушує кримінальний закон, і в поєднанні з іншими (не особистісними) умовами й обставинами спонукають особу до антисуспільної поведінки

Відомості про особу злочинця входять в коло обставин, що підлягають доведенню у будь-якій кримінальній справі, а тому включаються в орбіту кримінального процесу. Чи не вивчивши глибоко особистість яка притягається до кримінальної відповідальності, не можна правильно вирішити такі кримінально-процесуальні питання, як обрання відносно підозрюваного (обвинуваченого) запобіжного заходу, дотримання прав і законних інтересів його як учасника слідчих дій, забезпечення повноти і об'єктивності розслідування. Дані про особу обвинуваченого можуть мати

важливе значення при оцінці доказів. У разі недостатньо повного, всебічного і об'єктивного вивчення особистості обвинуваченого прокурор і суд вправі повернути справу на додаткове розслідування. Ми погоджуємося з позицією автора в розрізі того, що дані про особу злочинця можуть мати важливе значення при оцінці доказів. Але одразу відмітимо, що зазначений елемент є важливою складовою криміналістичної характеристики злочину, а не лише обставиною, що підлягає доведенню по кримінальному провадженню.

Особа злочинця відіграє виключно важливу роль інструмента наукового пізнання тих, хто скоїв злочин. Адже це галузь кримінологічних знань, об'єкт кримінологічного дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності. Не менш важливе значення відіграє зазначена категорія і для криміналістики.

Досліджуючи проблему особистості злочинця, психологи вказують на те, що злочинна поведінка зумовлена взаємодією особистості з соціальним середовищем. Політичні, соціально-економічні, духовні сторони суспільства здійснюють зовнішній вплив на формування механізму злочину, а психічні особливості формують механізм злочину з середини. Крім того, вони зазначають, що психологія організованої злочинності відрізняється спільністю злочинних цілей та інтересів. Адже злочинна група створюється з метою здійснення не одного єдиного злочину, а для постійної і довготривалої злочинної діяльності. Тому у разі вчинення сутенерства організованою групою зазначена характеристика буде недостатньою, оскільки в зазначеній системі всі учасники виконують відповідні функції.

Особа злочинця включає низку елементів, тобто певну кількість різних ознак, властивостей, рис, особливостей, які об'єднує так:

– соціально-демографічні ознаки (відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання, інші дані про соціальний статус особи). Соціально-демографічні ознаки дають істотну інформацію про особу злочинців, що може бути використана як із науковою, так і прикладною метою, зокрема під час розробки та реалізації заходів запобігання злочинам;

– особистісно-рольові властивості (соціальні позиції, рольові особливості тощо);

– соціально-психологічні якості (особливості особи, які сформувалися на базі її психічних станів і процесів у ході власного соціального досвіду; спрямованість особистості, мотиваційна сфера, потреби, установки, інтереси тощо);

– риси правової й моральної свідомості;

– кримінально-правові ознаки (спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, узяті під охорону законом; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт

злочину; ставлення винного до вчиненого).

Фізичні та біологічні властивості особи злочинця, що втягує неповнолітнього в заняття проституцією, має значення на початковому етапі розслідування у слідчій ситуації, коли особа зникла з місця події. Саме в даний момент на перший план виходять такі відомості: ознаки зовнішності та одягу злочинця; його функціональні ознаки (хода, міміка, жести тощо); тембр голосу та ін. Однак не завжди можна визначити залежність між певними фізичними (наприклад, статурою) або біологічними (наприклад, голосом) властивостями та особою, яка вчинює злочини зазначеної категорії.

Злочинці можуть класифікуватися за будь-якою демографічною ознакою (стать, вік), ознакою їх формування, соціального розвитку (освіта, спеціальність, зайнятість працею, іншими справами), соціального статусу, ролі (рід занять, сімейний стан, житлові умови, належність до соціальних груп), за безпосередніми ознаками спрямованості (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, діяльнісні вияви). Підставою класифікації осіб, які вчинили злочини, можуть бути психофізіологічні особливості, показники фізичного або психічного здоров'я, переважаючі індивідуальних психологічних рис (характеру, елементів вольової та емоційної сфер). Безперечно, класифікацію особи злочинця можна проводити за будь-якою кримінально-правовою ознакою, у тому числі за об'єктом і способом посягання, мотивом учинення тощо. За кожною з названих ознак, що є підставою класифікації, осіб, які вчинили злочини, можна поділити на відповідні групи (класи).

Вік, з досягненням якого можлива кримінальна відповідальність за досліджуване правопорушення, чітко визначено в законі. Вікова характеристика особи злочинця має важливе значення і в криміналістичному аспекті. Це пояснюється тим, що різні вікові групи осіб, що вчиняють досліджуваний злочин, не є однаковими. Такий висновок підтверджено результатами нашого дослідження.

Встановлено, на підставі аналізу кримінальних проваджень, що на момент здійснення сутенерства злочинці перебували у віці 14-20 років (7 %), 20-30 років (23 %), 30-40 (42 %), 40 років і старше (28 %). Як бачимо, втягнення неповнолітнього в заняття проституцією здійснюється особами різного віку, але співвідношення вікових груп є досить різним. Тобто найбільш криміногенну групу складають особи віком 30-40 років.

Важливою є також така характеристика особи злочинця як рівень освіченості. Залежно від рівня освіти злочинців базову середню освіту мають 1 %, середню – 7 %, середню спеціальну - 13 %, базову вищу – 52 %, вищу – 24 %, іншу – 3 %.

Взаємозв'язок зовнішньої і внутрішньої сторін злочинної поведінки передбачає багатоаспектність характеристики суб'єктивної сторони злочину. Насамперед її визначають як психічне відображення у свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого діяння, підкреслюючи тим самим її обумовленість об'єктивними ознаками. Однак її характеризують і з позиції

притаманній їй відносній самостійності, яка полягає в тому, що суб'єктивна сторона породжує, спрямовує і регулює об'єктивну сторону злочину.

З огляду на зазначене, не можна оминати увагою і вид діяльності злочинця. Адже його зайнятість, професійна надійність, графік роботи може впливати на вчинення даної категорії кримінальних правопорушень. Наявність певних сімейних відносин також впливає на особу злочинця, тому нами було здійснено аналіз і за цією категорією. За результатами проведеного дослідження, розподіл кількості вчинених злочинів залежно від роду діяльності та сімейного стану має такий вигляд: більшість з них перебувають у шлюбі (65 %), не мають постійного місця роботи (51 %).

Тому ще однією обставиною, яку потрібно з'ясувати при вивченні особи злочинця, є наявність попередньої судимості. Наявність попередньої судимості є також важливою обставиною в розрізі вчинення особою втягнення неповнолітнього в заняття проституцією. Адже судимість суспільством сприймається як негативний критерій моральності особи, яка, у свою чергу, також негативно оцінюється як її носій. Судимість позицій може розглядатися і як соціальний критерій кримінальної схильності особи, що викликає деякі, а часом і повністю обґрунтовані побоювання у свідомості людей.

В розрізі вчинення особою досліджуваного виду правопорушення факт попередньої судимості є важливою обставиною. Визнання рецидиву обставиною, що обтяжує відповідальність, об'єктивно переносить акцент із діяння на діяча. Теоретичне обґрунтування цього було запропоновано соціологічною школою кримінального права у вигляді розробленої концепції «небезпечного стану особистості», яка полягає в тому, що існують певні категорії людей, чия особистість під впливом різноманітних факторів злочинності опинилася у такому стані, а оскільки ці особи становлять загрозу для суспільства, то їх слід виявити до того, як вони вчинять злочин, і завчасно знешкодити.

В той же час, характеристика особи хоча й враховується під час призначення покарання, однак у деяких випадках вона має використовуватися при кваліфікації злочину, посилюючи відповідальність раніше судимих осіб, причому в цьому випадку особа, яка вперше вчинила злочин, не може бути засуджена за частиною статті, в якій передбачається підвищена відповідальність судимої особи. Рецидивіст долучає до злочинної діяльності в середньому три-вісім осіб, достатньо часто – неповнолітніх. До того ж вони активно пропагують традиції кримінального середовища і є організаторами злочинних угруповань, нерідко їх діяльність набуває ознак професійної.

Підводячи підсумок, зазначимо, що потерпілий від злочину нерідко повідомляє перші, вихідні, інколи дуже важливі відомості про подію, що відбулась, для організації і проведення подальшого розслідування злочину. Система ознак, що його характеризує, включає демографічні показники;

відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, нахили, зв'язки; ознаки віктимності. Серед них можна виділити біологічні – стать, вік, фізичний розвиток (дівчата, які мають привабливу зовнішність, добре розвинені на свій вік); соціальні – соціальні ролі і статус (студенти та учні коледжів, які проживають далеко від сім'ї); економічні (малозабезпечені); морально-психологічні – схильність до вживання спиртних напоїв і наркотичних речовин, аморальний спосіб життя. Дослідження зазначених відомостей дає змогу планувати процес розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією.

Список використаних джерел:

1. Бахін В. П. Криміналістика: курс лекцій (ч. 1) / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. 432 с.
2. Кримінологія : Курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. К: МАУП, 2002. 296 с.
3. Спіріна І. Д. Судово-психіатрична експертиза : навчальний посібник / 2-е вид., перероб. та доп. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, Арт-Пресс, 2000. 148 с.
4. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : моногр. / Одеса: Одеська національна юридична академія; Фенікс, 2007. 260 с.
5. Туляков В. А. Віктимологія: соціальні і кримінологічні проблеми : моногр. / Одеса: Юридична нака, 2000. 335 с.
6. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / К., 2006. 205 с.
7. Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. / Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 218 с.

Легеза Є.О.,

професор кафедри публічного
та приватного права,
Університету митної справи та фінансів
доктор юридичних наук, професор

**ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ
СТАНДАРТІВ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ПІД ЧАС
ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ У 2022 Р.**

Адекватне розуміння вторгнення Російської Федерації в Україну, що відбулося з 24 лютого 2022 року, вимагає визначення головних причин та чинників, текстів і контекстів, які діалектично збіглися в усвідомленні